DOI: https://doi.org/10.18524/2519-2523.2025.20.344134
УДК 930.85:323.1]:94(477.74:210.73міїний)

SNAKE ISLAND AS A MARKER OF IDENTITY: ON THE HISTORY OF THE PROBLEM AND ITS INTERPRETATION IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN BLACK SEA REGION

Kseniia Lishchyna

Post-graduate student,
Leading specialist of the Teaching Laboratory of the Department of Archaeology, Ethnology and World History
Odesa I. I. Mechnikov National University
2 Zmiienka Vsevoloda St, Odesa, 65082, Ukraine
ORCID iD:
https://orcid.org/0009-0005-3763-4431
E-mail: klishchyna@stud.onu.edu.ua

Citation: Lishchyna, K. (2025) Snake island as a marker of identity: on the history of the problem and its interpretation in the history of the Ukrainian Black Sea region, *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 20, pp. 154–161.

Submitted: 05.11.2024.

Abstract

This article examines the history of the conceptualization of Snake Island (Zmiinyi Island) as a specific marker of identity. The research demonstrates how the understanding of this island's role as an identity marker evolves, starting from the first mentions by ancient authors to the specifics of its presentation in contemporary scientific literature and mass media. To provide a comprehensive analysis, the study employs a constructivist approach, viewing the island not merely as a geographical object but as a "spatial archive" where meanings are constantly renegotiated.

In the ancient era, as recorded in the earliest written accounts (such as those by Herodotus, Strabo, and Arrian), the island is positioned as a frontier between the mythological world and the sea. It functioned as a "mental borderland," where the "real" maritime component required special control, while the sacred components deeply intersected with the trade and transport aspects of maritime space development near the island. The study highlights that the cult of Achilles Pontarchus served as a mechanism for this control, uniting the spiritual and the pragmatic.

This tendency continued to develop in the Middle Ages and the Early Modern era, when the island remained a significant component of cartographic materials (portolans and maps), but almost disappeared from historical and ethnographic narratives. The situation changed radically in the first third of the 19th century. At this stage, the island was positioned as a vital component of the ancient historical and cultural heritage of the Black Sea region. In the research dedicated to the island during this period (notably by the Odesa Society of History and Antiquities), its role as a specific marker of identity was clearly articulated for the first time, certifying a primordial attraction to ancient civilization as part of the regional identity.

This trend of emphasizing the ancient heritage was generally preserved in Soviet historiography, although often overshadowed by the island's function as a closed military object. A fundamental paradigm shift occurred during the period of Ukraine's independence. In the works of Ukrainian historians, archaeologists, and natural scientists dedicated to Snake Island, the role of the island is clearly actualized as an important link of the state border of Ukraine as a free and independent country. The article analyzes how political and legal processes, such as the 2009 International Court of Justice ruling, contributed to a clearer articulation of its meaning as a marker of modern Ukrainian identity.

After the start of the full-scale war with russia in 2022, this exact aspect acquired special significance. The study concludes that in both scientific research and other forms of coverage of events related to the island (media discourse, folklore), Snake Island has transformed into a universal symbol of national resistance and the state's capacity to control its sovereign space.

Keywords: *Snake Island (Zmiinyi Island); Black Sea region; spatial markers; identity; Russian-Ukrainian war.*

ОСТРІВ ЗМІЇНИЙ ЯК МАРКЕР ІДЕНТИЧНОСТІ: ДО ІСТОРІЇ ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Ксенія Ліщина

Здобувачка, провідний фахівець навчальної лабораторії кафедри археології, етнології та всесвітньої історії
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Змієнка Всеволода, 2, м. Одеса, 65082, Україна
ORCID iD: https://orcid.org/0009-0005-3763-4431
E-mail: klishchyna@stud.onu.edu.ua

Цитування: Ліщина К. Острів Зміїний як маркер ідентичності: до історії постановки проблеми та її осмислення в історії Українського Причорномор'я. *Чорноморська минувшина* : зап. Від. історії козацтва на півдні України: зб. наук. пр. / за ред. В. А. Смолія. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2025. Вип. 20. С. 154–161.

Отримано: 15.11.2025 р.
0,65 д.а.

Анотація

У цій статті розглядається історія концептуалізації острова Зміїного як специфічного маркера ідентичності. Дослідження демонструє, яким чином еволюціонує осмислення ролі цього острову як маркера ідентичності, починаючи від перших згадок про нього у античних авторів й аж специфіки його подання у сучасній наукові літературі та у засобах масової інформації.

В античну добу, починаючи від перших письмових згадок про острів, він позиціонується як фронтир між міфологічним простором та морем, як ментальне пограниччя, «реальна» морська складова котрого потребує особливого контролю, а сакральні компоненти глибоко перетинаються із торгівельними та транспортними аспектами освоєння морського простору поблизу острова. Ця тенденція продовжує розвиватися й в епоху середньовіччя та у модерну добу, коли острів продовжував бути важливою складовою картографічних матеріалів, але майже зникає з історичних та етногеографічних наративів. Ситуація кардинально змінюється у першій третині XIX ст., коли острів позиціонується як важлива складова античної історико-культурної спадщини Причорномор'я, а у присвячених цьому острову дослідження вперше чітко артикулюється його роль як специфічного маркера ідентичності, що засвідчує споконвічне тяжіння до античної цивілізації.

Ця тенденція зберігається й у радянській історіографії. Зміна парадигми відбувається у період незалежності України, коли у присвячених острову Зміїному роботах українських істориків, археологів та природничників чітко актуалізується роль острову як важливої ланки державного кордону України як вільної та самостійної країни, що сприяє чіткішої артикуляції його значення як маркера української ідентичності. Після початку повномасштабної війни з росією у 2022 р. саме цей аспект набув особливого значення як у наукових дослідженнях, присвячених острову, так й в інших формах висвітлення пов'язаних з ним подій.

Ключові слова*: острів Зміїний, Причорномор'я, просторові маркери; ідентичність; російсько-українська війна.*

Острів Зміїний, що розташований у північно-західній частині Чорного моря, після початку повномасштабної війни з рф набув особливого значення у системі маркерів національної ідентичності сучасних українців, що змусило звернутися до осмислення його місця в національній історичній пам'яті. Попри виразну специфіку культурного освоєння острова Зміїного від античності до наших днів, спеціальні історичні дослідження його як маркера національної ідентичності й досі відсутні. Водночас, ці питання фрагментарно розглядалися у ширшому контексті, зокрема, в ході вивчення археологічних старожитностей острову [18], зокрема, його підводної культурної спадщини [38], його військово-стратегічних особливостей, а також його правового статусу [13].

Метою цієї статті є продемонструвати, як в історіографії Українського Причорномор'я змінювалися у часі акценти у розумінні острова Зміїного як специфічного маркера ідентичності.

Для досягнення цієї мети були визначені наступні завдання дослідження:

1. Встановити специфіку розуміння ролі острову в творах античних авторів та її еволюцію в епоху середньовіччя та ранньомодерну добу;
2. Визначити, як в історіографії осмислюється зміна його маркерної ролі у першій третині XIX ст. та протягом XX ст.;
3. З'ясувати, як у сучасних роботах істориків, політологів та представників засобів масової інформації артикулюється роль острова Зміїного як маркера української ідентичності на початку XX ст. та після початку повномасштабної війни з росією.

Теоретико-методологічні підходи до аналізу просторових маркерів ідентичності. Щоб зрозуміти Зміїний острів як знак ідентичності, необхідно звернутися до більш широких досліджень, які розглядають державу і територію як історично сформовані спільноти. Ще М. Грушевський підкреслював динамічний характер української ідентичності, яка формується на перетині історичного досвіду, політичних прагнень і символічних ресурсів простору [11; 12]. В останні десятиліття в гуманітарних і соціальних науках зростає інтерес до регіональних і місцевих символів, які можуть виступати «архівами» історичної пам'яті.

Дослідники української ідентичності (Г. Носова, Р. Поліщук, П. Горностай та ін.) [9; 23; 31] підкреслюють, що в кризові часи конкретні простори, які символізують сприйняття «свого» і «чужого» – міста, пам'ятники, острови тощо – набувають особливого значення. Водночас, слід підкреслити, що спеціальні дослідження, які стосувалися у цьому контексті такого специфічного простору, як острів Зміїний, сьогодні в Україні відсутні попри те, що просторовий вимір ідентичності є особливо чутливим питанням у прибережному регіоні Чорного моря України.

Історіографічна традиція вивчення острова Зміїний бере свій початок ще з античних часів та історичних описів. У працях Геродота, Страбона, Плінія Старшого та Арріана [1; 7; 29; 36] острів фіксується не просто як географічний об'єкт, а як сакральний простір – теменос Ахілла Понтарха. В «Історіях» Геродота [7] острів описаний як священне місце, пов'язане з культом Ахілла, що сприяє формуванню образу Зміїного як «надзвичайного» місця порівняно з навколишніми водами. Водночас згадується і його навігаційна функція. У працях Страбона, Аріана та Плінія Старшого [1; 29; 36] цей мотив доповнюється елементами географічного опису і фіксується положення острова, розташованого на перетині протоки Босфор і західного узбережжя Понту Евксінського. Таким чином, острів Зміїний вже в найдавніших текстах з'являється як священне і водночас стратегічне та важливе для судноплавства місце.

Справжній поворот до систематичного вивчення Зміїного відбувся наприкінці XIX століття, в контексті інституціоналізації археологічних досліджень. Важливу роль у цьому процесі відіграло заснування Одеського товариства історії та старожитностей. Ключовою фігурою цього етапу став М. Мурзакевич [22], який одним із перших ввів острів у поле наукового зору, а дослідження К. Константиновича [18] надали першу систематичну інформацію про матеріальні залишки будівель храму. Пізніше дослідження Е. Р. фон Штерна [43; 44] та публікації з епіграфіки сприяли визнанню острова Зміїного як особливого мікрокультурного простору, що є перехрестям усіх аспектів культури. Окремо слід згадати внесок Е. Тетбу де Маріньї та М. Крицького [20; 38], чиї гідрографічні та описові праці заклали підвалини для розуміння фізичної географії острова.

У дослідженнях першої половини XX століття, зокрема у працях М. Ростовцева та його послідовників, острів Зміїний розглядається як складник історико-культурного простору північного узбережжя Чорного моря. У цей період домінувала тенденція до інтеграції його матеріалів у загальне відтворення античної історії Причорноморя, включення його в систему прибережного поселення та інтерпретування острова Зміїного як один з елементів складної мережі взаємодій між античними полісами та варварськими племенами [34; 45].

У радянській історіографії основний фокус інтерпретації острова суттєво змінюється. Острів в основному підпорядковували концепції військово-стратегічної фортеці, або розглядали його в узагальненому контексті «процесу колонізації». Це була основа ідеологічного конструкта того часу. Через озвучені факти суттєво звузився спектр інтерпретацій, що часто призводило до

недооцінки культурної та релігійної самобутності острова та до спрощення його ролі в системі давньої сакральної географії.

Наприкінці XX століття відбувся новий методологічний зсув. Вчені почали відходити від переважно прагматичних або ідеологічно вмотивованих інтерпретацій до багатовимірного погляду на острів як на складне культурне явище. Важливим кроком у цьому процесі стало дослідження М. Брайчевського, який зосередився на семіотичній сутності сакральної архітектури, релігійному та міфологічному контексті [2]. Дослідник підкреслює, що острів Зміїний служив не тільки географічною орієнтирною точкою, але й був важливим елементом міфічного простору, пов'язаного з поклонінням Ахіллесу [2].

Кульмінацією цього перехідного етапу стали фундаментальні дослідження С. Охотнікова та А. Островерхова, які синтезували накопичені на той момент археологічні, епіграфічні та історико-міфологічні дані про храм Ахіла [27]. Ця робота не тільки синтезувала попередні відкриття та інтерпретації, але й запропонувала новий підхід, вперше систематично поєднавши матеріальні свідчення з античними текстами для реконструкції. Саме ці дослідження стали вирішальним поворотним моментом у сучасному науковому дискурсі.

Незалежність України поставила Зміїний в центр нової регіональної безпеки. Першим етапом цього стали дискусії щодо кордону між Україною та Румунією [5; 13; 32], котрі зробили острів важливим пунктом у переговорах. Власне, крізь призму публічних дискусій про острів Зміїний, його унікальну культурну та підводну археологічну спадщину, широка громадськість чи не вперше була вимушена задуматися над питанням про делімітацію державного кордону України та його захист, що сприяло зміцненню національної ідентичності.

Острів Зміїний стає майданчиком широкомасштабних міждисциплінарних наукових досліджень, зокрема, під егідою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. У серії опублікованих монографій була систематизована інформація про історію острову від античності до наших днів [25], актуалізовані відомості про унікальні підводні знахідки в акваторії острова [37], про картографічні та інші матеріали, що стосуються середньовічної та модерної історії острову [26].

Була відтворена історія культурного освоєння острову та виявлена трансформація у часі уявлень про нього. Разом із тим, формалізуються й нормативні аспекти правового статусу Зміїного, які були проаналізовані О. Шемекіним [41; 42]. Рішення Міжнародного суду ООН 2009 року, розглянуте І. Караманом [16; 17], що й закріпило роль Зміїного у формуванні морських кордонів. Острів почав сприйматися як «випробувальний майданчик» для здатності України захищати свої інтереси відповідно до концепції національної ідентичності [8; 21].

Значення ролі острова Зміїного у системі маркерів української ідентичності набуває нових рис після початку повномасштабної війни рф. У лютому 2022 р. острів одним з перших приймає на себе удар і стає символом опору. Медійний дискурс, проаналізований В. Савченком та М. Жубарєвою [14; 35], документує процес перетворення острова на універсальний символ нескорення. Історія цього дискурсу відображена у працях сучасних істориків та політологів, таких як С. Плохій та П. Гай-Нижник [6; 30], де Зміїний розглядається як ключовий епізод у боротьбі за українське море.

Синтез історичного аналізу свідчить про те, що концепт острова Зміїного в історіографічному дискурсі зазнала фундаментальних змін, що відображають еволюцію Північного Причорномор'я України.

По-перше, давня літературна традиція (Геродот, Страбон, Арріан) зафіксувала ранній образ острова як священної межі (пограниччя). Для давніх авторів цей острів був не просто навігаційним орієнтиром, а простором, де перетиналися міф і реальність, що вимагало спеціальних ритуалів і практичного контролю.

По-друге, дослідження показують, що наукові кола з XIX-го до початку XX-го століття інструменталізували давню спадщину. Імперська російська, а пізніше радянська історіографія, часто використовувала археологічні знахідки як історичні докази для легітимізації територіальних претензій. І навпаки, за радянських часів культурне значення острова було зменшено, його роль була обмежена статусом закритого військового об'єкта.

По-третє, сучасна українська історіографія після здобуття незалежності провела фундаментальний перегляд ролі острова. У контексті дипломатичних суперечок та рішення Міжнародного суду ООН 2009 року академічний фокус змістився на демонстрацію острова Зміїного як невіддільного складника державного кордону та історичного простору України.

Кардинально змінила академічний та медійний дискурс повномасштабна війна з рф, ареною котрої острів став від 24 лютого 2022 року. Острів більше не сприймається як периферійний. У найновішому наративі – острів Зміїний позиціонується як універсальний символ національного опору та емблема здатності держави захищати свою суверенну територію.

Джерела та література:

1. Аріан Ф. Періпл Понта Евксинського / пер. з давньогрец. А. Фабра. *Записки Одесского общества истории и древностей.* 1844. Т. 1. С. 21–23.

2. Брайчевський М. Ю. Античні міфи та археологія Північного Причорномор'я. Київ : Наукова думка, 1998. 280 с.

3. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. Київ:Наукова думка,1988. 384 с.

4. Бржезінський З. Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. *Harvard Ukrainian Studies.* 1996. Vol. 19. P. 201–216.

5. Василова В. А. Становлення і розвиток українсько-румунських міждержавних відносин у 1991–2003 рр. : дис. ... канд. іст. наук. Чернівці, 2010. 228 с.

6. Гай-Нижник П. П. Російсько-українська війна: перебіг, геополітика, наслідки. Київ : МП Леся, 2023. 752 с.

7. Геродот. Історії : у 9 кн. / пер. А. О. Білецького. Київ : Наукова думка, 1993. 576 с.

8. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 150 с.

9. Горностай П. П. Психологія колективної травми та ідентичності : монографія. Київ : Міленіум, 2019.

10. Горностай П. П., Золотухіна Л. Д. Психологія групової ідентичності. Київ : Либідь, 2014. 320 с.

11. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Київ : Наукова думка, 1991. Т. 1. 640 с.

12. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ : Знання, 1991. 192 с.

13. Доброжанський О. О. Базовий договір 1997 року як основа для розвитку українсько-румунських взаємин. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.* Серія: Історичні науки. 2012. Т. 25, № 2. С. 135–142.

14. Жубарєва М. А. Медійні символи російсько-української війни: аналіз дискурсу. *Вісник Львівського університету*. Серія журналістика. 2023. Вип. 52.

15. Залевський О. А., Сминтина В. А., Сминтина О. В. Острів Зміїний. Історія та археологія. Одеса : Астропринт, 2008. 156 с.

16. Караман І. В. Справа про делімітацію морських просторів у Чорному морі (Румунія проти України). *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 270–275.

17. Караман І. Г. Рішення Міжнародного Суду в справі про морську делімітацію в Чорному морі. Одеса : Фенікс, 2012. 180 с.

18. Костянтинович К. Археологические разведки на острове Змеиным. *Записки Одесского общества истории и древностей.* 1898. Т. 21. С. 1–25.

19. Крапівіна В. П. Ольвія: джерела та сучасна історіографія. Київ : Інститут археології НАН України, 2005. 240 с.

20. Крицький М. Остров Змеиный и найденные на нем остатки храма Ахилла. *Записки Одесского общества истории и древностей*. 1853. Т. 3. С. 496–503.

21. Кузьо Т. Geopolitical pluralism in the CIS: The emergence of GUUAM. *European Security.* 2000. Vol. 9, № 2. P. 81–112.

22. Мурзакевич М. Поездка на остров Змеиный в 1841 году. *Записки Одесского общества истории и древностей*. 1844. Т. 1. С. 58–68.

23. Носова Г. А. Просторові маркери ідентичності: теоретичний аспект. *Психологічні перспективи.* 2018. Вип. 31. С. 182–194.

24. Носова Г. Ю. Невизначеність соціального процесу навколо ідентичності. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 215 с.

25. Острів Зміїний. Історія та сучасність : у 3 т. / ред. В. А. Сминтина. Одеса : Астропринт, 2008. Т. 1. 264 с.

26. Острів Зміїний. Історія та сучасність : у 3 т. / ред. О. А. Бачинська. Одеса : Астропринт, 2008. Т. 2. 224 с.

27. Охотников С. Б., Островерхов А. С. Святилище Ахилла на остров Левке (Змеином). Київ : Наукова думка, 1993. 140 с.

28. Петрушко В. Г. Ольвія і її околиці. Київ: Інститут археології НАН України,1995.210 с.

29. Пліній Старший. Natural History. Book IV/ пер. H. Rackham. London : Heinemann, 1949.

30. Плохій С. М. Російсько-українська війна: повернення історії. Київ : Критика, 2023. 280 с.

31. Поліщук Р. М. Кілька думок про ідентичність. Львів : Видавництво Львівського університету, 2018. 190 с.

32. Пономарьов О. М. Бессарабське питання в українсько-румунських відносинах у 1917–1918 роках. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка*. Історія. 2007. № 93. С. 55–60.

33. Рибаков Б. А. Язичництво стародавніх слов'ян. Київ : Наукова думка, 1981. 240 с.

34. Ростовцев М. І. Нариси історії Північного Причорномор'я. Київ : Мистецтво, 1925. 180 с.

35. Савченко В. Острів Зміїний як символ спротиву: медійний дискурс 2022 р. *Українознавчий альманах*. 2023. № 32. С. 45–58.

36. Страбон. Географія (уривки) // Історія України в документах і матеріалах. Київ : Вид-во АН УРСР, 1939. Т. 1.

37. Терещенко О. І. Підводні археологічні дослідження в акваторії острова Зміїний. *Археологія*. 2011. № 4. С. 87–94.

38. Тетбу де Маріньї Е. Лоция Черного моря. Одеса : Тип. Л. Нітче, 1851.

39. Хардінг Л. Invasion: The Inside Story of Russia's Bloody War and Ukraine's Fight for Survival. London : Vintage, 2023. 320 p.

40. Чебаненко В. І. Древние тайны острова Змеиный. Одеса : Астропринт, 2019. 110 с.

41. Шемекін О. В., Сєров В. В. Міжнародно-правовий статус острова Зміїний. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 29. С. 220–224.

42. Шемекін О. М. Острів Зміїний: проблеми правового статусу та його значення для детермінації морського простору. *Правова держава*. 2015. Вип. 16. С. 231–237.

43. Штерн Е. Р. О последних раскопках на острове Левке. *Записки Одесского общества истории и древностей*. 1901. Т. 23. С. 1–20.

44. Штерн Е. Р. фон. Археологические исследования на острове Змеином. *Записки Одесского общества истории и древностей.* 1913. Т. 31. С. 45–78.

45. Rostovtzeff M. Iranians and Greeks in South Russia. Oxford : Clarendon Press, 1922.

46. Strabo. Geographica / пер. H. L. Jones. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1917–1932.

47. Pliny the Elder. Naturalis Historia / пер. H. Rackham. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1938–1962. Vol. 1. 450 p.

References:

1. Arrian, F. (1844). Peripl Ponta Evksinskoho [Periplus of the Euxine Sea]. *Zapiski Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostej*, 1, pp. 21–23. [in Russian/Ukrainian].

2. Braichevskyi, M. Yu. (1998). *Antychni mify ta arkheolohiia Pivnichnoho Prychornomoria* [Ancient myths and archaeology of the Northern Black Sea region]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

3. Braichevskyi, M. Yu. (1988.) *Utverdzhennia khrystyianstva na Rusi* [Establishment of Christianity in Rus]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

4. Brzezinski, Z. (1996). Ukraine's Critical Role in the Post-Soviet Space. *Harvard Ukrainian Studies*, 19, pp. 201–216.

5. Vasylova, V. A. (2010). *Stanovlennia i rozvytok ukrainsko-rumunskykh mizhderzhavnykh vidnosyn u 1991–2003 rr.* [Formation and development of Ukrainian-Romanian interstate relations in 1991–2003]. PhD thesis. Chernivtsi. [in Ukrainian].

6. Hai-Nyzhnyk, P. P. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina: perebih, heopolityka, naslidky* [Russian-Ukrainian war: course, geopolitics, consequences]. Kyiv: MP Lesia. [in Ukrainian].

7. Herodotus (1993). *Istorii* [Histories]. Translated by A. O. Biletskyi. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

8. Horbulin, V. P. (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front* [World hybrid war: Ukrainian front]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian].

9. Hornostai, P. P. (2019). *Psykholohiia kolektyvnoi travmy ta identychnosti* [Psychology of collective trauma and identity]. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].

10. Hornostai, P. P. and Zolotukhina, L. D., 2014. *Psykholohiia hrupovoi identychnosti* [Psychology of group identity]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

11. Hrushevskyi, M. S. (1991a). *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus]. Vol. 1. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

12. Hrushevskyi, M. S. (1991b). *Khto taki ukraintsi i choho vony khochut* [Who are the Ukrainians and what do they want]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].

13. Dobrozhanskyi, O. O. (2012). Bazovyi dohovir 1997 roku yak osnova dlia rozvytku ukrainsko-rumunskykh vzaiemyn [The 1997 Basic Treaty as a basis for the development of Ukrainian-Romanian relations]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriia: Istorychni nauky*, *25*(2), pp. 135–142. [in Ukrainian].

14. Zhubarieva, M. A. (2023). Mediini symvoly rosiisko-ukrainskoi viiny: analiz dyskursu [Media symbols of the Russian-Ukrainian war: discourse analysis]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia zhurnalistyka*, 52. [in Ukrainian].

15. Smyntyna, V. A., Smyntyna, O. V. and Zalevskyi, O. A. (2008). *Ostriv Zmiinyi. Istoriia ta arkheolohiia* [Snake Island. History and archaeology]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].

16. Karaman, I. V. (2009). Sprava pro delimitatsiiu morskykh prostoriv u Chornomu mori (Rumuniia proty Ukrainy) [Case concerning maritime delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, pp. 270–275. [in Ukrainian].

17. Karaman, I. H. (2012). *Rishennia Mizhnarodnoho Sudu v spravi pro morsku delimitatsiiu v Chornomu mori* [Judgment of the International Court of Justice in the case of maritime delimitation in the Black Sea]. Odesa: Feniks. [in Ukrainian].

18.Konstantinovitch, K. (1898). Arkheologicheskie razvedki na ostrove Zmeinym [Archaeological reconnaissance on Snake Island]. *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostej*, 21, pp. 1–25. [in Russian].

19. Krapivina, V. P. (2005). *Olviia: dzherela ta suchasna istoriohrafiia* [Olbia: sources and modern historiography]. Kyiv: Instytut arkheolohii NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

20. Kritsky, M. (1853). Ostrov Zmeinyi i naidennye na nem ostatki khrama Akhilla [Snake Island and the remains of the Temple of Achilles found on it]. *Zapiski Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostej*, 3, pp. 496–503. [in Russian].

21. Kuzio, T. (2000). Geopolitical pluralism in the CIS: The emergence of GUUAM. *European Security*, *9*(2), pp. 81–112.

22. Murzakevich, M. (1844). Poezdka na ostrov Zmeinyi v 1841 godu [Trip to Snake Island in 1841]. *Zapiski Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostej*, 1, pp. 58–68. [in Russian].

23. Nosova, H. A. (2018). Prostorovi markery identychnosti: teoretychnyi aspekt [Spatial markers of identity: theoretical aspect]. *Psykholohichni perspektyvy*, 31, pp. 182–194. [in Ukrainian].

24. Nosova, H. Yu. (2016). *Nevyznachenist sotsialnoho protsesu navkolo identychnosti* [Uncertainty of the social process around identity]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

25. Smyntyna, V. A. red., (2008). *Ostriv Zmiinyi. Istoriia ta suchasnist* [Snake Island. History and Modernity]. Vol. 1. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].

26. Bachynska, O. A. red., (2008.) *Ostriv Zmiinyi. Istoriia ta suchasnist* [Snake Island. History and Modernity]. Vol. 2. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].

27. Okhotnikov, S. B. and Ostroverkhov, A. S. (1993). *Sviatilishche Akhilla na ostrove Levke (Zmeinom)* [Sanctuary of Achilles on the island of Leuke (Snake Island)]. Kyiv: Naukova dumka. [in Russian].

28. Petrushko, V. H. (1995). *Olviia i ii okolytsi* [Olbia and its outskirts]. Kyiv: Instytut arkheolohii NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

29. Pliny the Elder (1949). *Natural History. Book IV*. Translated by H. Rackham. London: Heinemann.

30. Plokhy, S. M. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina: povernennia istorii* [The Russo-Ukrainian War: The Return of History]. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].

31. Polishchuk, R. M. (2018). *Kilka dumok pro identychnist* [A few thoughts on identity]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu. [in Ukrainian].

32. Ponomaryov, O. M. (2007). Bessarabske pytannia v ukrainsko-rumunskykh vidnosynakh u 1917–1918 rokakh [The Bessarabian question in Ukrainian-Romanian relations in 1917–1918]. *Visnyk KNU im. Tarasa Shevchenka. Istoriia*, 93, pp. 55–60. [in Ukrainian].

33. Rybakov, B. A. (1981). *Yazychnytstvo starodavnikh slovian* [Paganism of ancient Slavs]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

34. Rostovtsev, M. I. (1925). *Narysy istorii Pivnichnoho Prychornomoria* [Essays on the history of the Northern Black Sea region]. Kyiv: Mystetstvo. [in Ukrainian].

35. Savchenko, V. (2023). Ostrov Zmiinyi yak symvol sprotyvu: mediinyi dyskurs 2022 r. [Snake Island as a symbol of resistance: media discourse of 2022]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, 32, pp. 45–58. [in Ukrainian].

36. Strabo, (1939). Heohrafiia (uryvky) [Geography (excerpts)]. In: *Istoriia Ukrainy v dokumentakh i materialakh* [History of Ukraine in documents and materials]. Vol. 1. Kyiv: Vyd-vo AN URSR. [in Ukrainian].

37. Tereshchenko, O. I. (2011). Pidvodni arkheolohichni doslidzhennia v akvatorii ostrova Zmiinyi [Underwater archaeological research in the waters of Snake Island]. *Arkheolohiia*, 4, pp. 87–94. [in Ukrainian].

38. Taitbout de Marigny, E. (1851). *Lotsiia Chernogo moria* [Black Sea Pilot]. Odesa: Tip. L. Nitche. [in Russian].

39. Harding, L., 2023. *Invasion: The Inside Story of Russia's Bloody War and Ukraine's Fight for Survival*. London: Vintage.

40. Chebanenko, V. I. (2019). *Drevnie tainy ostrova Zmeinyi* [Ancient secrets of Snake Island]. Odesa: Astroprint. [in Russian].

41. Shemekin, O. V. & Sierov, V. V. (2014). Mizhnarodno-pravovyi status ostrova Zmiinyi [International legal status of Snake Island]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 29, pp. 220–224. [in Ukrainian].

42. Shemekin, O. M. (2015). Ostriv Zmiinyi: problemy pravovoho statusu ta yoho znachennia dlia determinatsii morskoho prostoru [Snake Island: problems of legal status and its importance for the determination of maritime space]. *Pravova derzhava*, 16, pp. 231–237. [in Ukrainian].

43. Stern, E. R. (1901). O poslednikh raskopkakh na ostrove Levke [On the latest excavations on the island of Leuke]. *Zapiski Odesskogo Obshchestva Istorii i Drevnostey*, 23, pp. 1–20. [in Russian].

44. Stern, E. R. von, (1913). Arkheologicheskie issledovaniya na ostrove Zmeinom [Archaeological research on Snake Island]. *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey*, 31, pp. 45–78. [in Russian].

45. Rostovtzeff, M., (1922). *Iranians and Greeks in South Russia*. Oxford: Clarendon Press.

46. Strabo, 1917–1932. *Geographica*. Translated by H. L. Jones. Cambridge, MA: Harvard University Press.

47. Pliny the Elder, 1938–1962. *Naturalis Historia*. Translated by H. Rackham. Vol. 1. Cambridge, MA: Harvard University Press.